

Till högskolan från gymnasieskolan

Studenternas prestationer det första studieåret

Till högskolan från gymnasieskolan

Studenternas prestationer det första studieåret

Utgiven av Skolverket och Universitetskanslersämbetet 2024

Författare: Thomas Furusten, Erik Dahl, Jonas Lundstedt

Skolverkets Dnr: 2023:468

Universitetskanslersämbetets Dnr: 511-00370-23

Universitetskanslersämbetets rapportnummer 2024:1

Skolverket • Svetsarvägen 16 • 171 41 Solna

tfn 08-527 332 00 • e-post registrator@skolverket.se • www.skolverket.se

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov

tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Förord

Den här studien undersöker skillnader mellan olika elevgrupper i vilken omfattning de direkt övergår till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program och vilka skillnader som finns i prestationer i högskolan mellan olika grupper av elever från gymnasieskolan. Studien fokuserar särskilt på förändringar i samband med covid-19-pandemin.

Rapporten presenteras i ett samarbete mellan Skolverket och Universitetskanslersämbetet (UKÄ). Arbetsgruppen har bestått av Thomas Furusten på Skolverkets analysavdelning samt Erik Dahl och Jonas Lundstedt på UKÄ:s analysavdelning.¹ Rapporten är alltså framtagen av de två myndigheterna gemensamt.

För Skolverkets del har rapporten gjorts inom ramen för arbetet med att följa upp långsiktiga konsekvenser av covid-19-pandemin, som en del av myndighetens instruktionsenliga uppdrag att följa utvecklingen inom skolan.

För UKÄ:s del har rapporten gjorts inom ramen för regeringsuppdraget att göra nödvändiga åtgärder för att kunna genomföra den del av Sveriges återhämtningsplan efter covid-19-pandemin som avser resurser för att möta efterfrågan på utbildning vid universitet och högskolor.

Anna Westerholm
Vikarierande generaldirektör,
Skolverket

Martin Norsell
Generaldirektör,
Universitetskanslersämbetet

¹ Även Nicholas Kirkvaag, praktikant på Skolverket, har medverkat i arbetet under november-december 2023.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Inledning	8
Bakgrund	9
Från gymnasieskolan till högskolan	9
Konsekvenser av covid-19-pandemin	11
Studiens upplägg	20
Data och metod	20
Definitioner och avgränsningar	20
Övergången till högskolan för elever från högskoleförberedande program	22
Studenternas prestationer det första året i högskolan	28
Fördjupad analys	35
Hur påverkade distansundervisning direktövergång och prestationsgrad?	38
Summering och diskussion	41

Sammanfattning

I den här studien undersöker vi i vilken omfattning olika elevgrupper övergår till högskolan direkt från gymnasieskolans högskoleförberedande program och skillnader i hur olika grupper av elever från gymnasieskolan presterar i högskolan. Studien beskriver utvecklingen över tid för årskullarna som examinerades från gymnasieskolan 2014–2022, och i synnerhet vilka förändringar som skedde i samband med covid-19-pandemin.

Följande är i korthet de resultat som har framkommit i studien.

Övergången till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program

- Andelen ungdomar som gått direkt till högskolestudier terminen efter examen från gymnasieskolans högskoleförberedande program (direktövergång) ökade påtagligt höstterminen 2020, det första året av covid-19-pandemin. Två år senare var denna andel tillbaka på ungefär samma nivå som före pandemin, det vill säga cirka 25 procent.
- Ökningen i direktövergång till högskolan under pandemin var störst för elever med höga gymnasiebetyg, elever med svensk bakgrund och elever från det naturvetenskapliga programmet.
- Skillnaden mellan könen i direktövergång till högskolan har under perioden 2014–2022 utjämnats till en nivå där det under de senaste läsåren varit ungefär lika vanligt för män som för kvinnor. Under åren innan pandemin var det högre andel av männen än av kvinnorna som gjorde direktövergång.
- Något samband mellan omfattningen av undervisning på distans i gymnasieskolan under covid-19-pandemin och om elever gjort direktövergång eller inte går inte att se i denna studie.

Prestationsgrad på högskolan för direktövergångna från gymnasieskolans högskoleförberedande program

- Prestationsgraden är andelen avklarade högskolepoäng på de utbildningar som studenterna varit registrerade på. På totalnivå har den genomsnittliga prestationsgraden i högskolan förändrats i liten utsträckning mellan läsåren 2014/15 och 2020/21. Detta

gäller även förstaårsstudenter som gått direkt från gymnasieskolans högskoleförberedande program till högskolan.

- För dessa studenter är det en mycket stor samvariation mellan gymnasiebetyg och prestationsgrad i högskolan det första läsåret. Studenter med höga betygspoäng (17,5 eller högre) har en genomsnittlig prestationsgrad på drygt åttio procent. För gruppen studenter med lägst betygspoäng (12,5 eller lägre) är den genomsnittliga prestationsgraden hälften så hög.
- Det finns även andra faktorer än betygspoängen från gymnasieskolan som samvarierar med prestationsgrad i högskolan för dessa studenter. Med kontroll för bland annat gymnasiebetyg och utbildningsområde i högskolan är prestationsgraden högre för kvinnor jämfört med män, samt något högre för studenter med svensk bakgrund jämfört med studenter med utländsk bakgrund.
- På samma sätt har studenter med examen från offentliga gymnasieskolor i genomsnitt högre prestationsgrad än studenter från fristående skolor.
- Vissa av skillnaderna i prestationsgrad mellan olika grupper av studenter förklaras till stor del av skillnader i andra bakgrundsfaktorer. Det gäller till exempel skillnaden i prestationsgrad för studenter med lågutbildade respektive högutbildade föräldrar, som är obefintlig om studenterna är lika i övriga avseenden, i synnerhet att de har samma betygsnivå från gymnasieskolan.
- De direktövergångna studenterna läsåret 2021/22 har en något lägre genomsnittlig prestationsgrad jämfört med motsvarande studenter föregående läsår. De äldre högskolenybörjarna – som inte gick i gymnasieskolan under covid-19-pandemin – har samma läsår en genomsnittlig prestationsgrad nästan i nivå med motsvarande studenter föregående läsår.
- De direktövergångna studenterna läsåret 2021/22 representerar i högre grad, jämfört med föregående läsår, studentgrupper som normalt har relativt höga prestationsgrader i högskolan. Trots det minskar den genomsnittliga prestationsgraden. Det talar för att minskningen har att göra med förutsättningarna under covid-19-pandemin.
- Något samband mellan omfattningen av undervisning på distans i gymnasieskolan under covid-19-pandemin och prestationsgraden det första året i högskolan går inte att se i denna studie.

Flera resultat skulle kunna vara relevanta att följa upp i ytterligare studier. De direktövergångna studenterna för läsåret 2022/23 genomförde en stor del av sin gymnasieundervisning under pandemin

och frågan är om trenden med lägre prestationsgrad kommer att fortsätta. Med tiden kommer också fler som på olika sätt fått sin skolgång påverkad av pandemin att börja på högskolan. Då ökar möjligheterna att undersöka studenternas prestationsgrad vid högskolan i förhållande till situationen under pandemin för olika årskullar.

Inledning

Den här studien syftar till att öka kunskapen om studenternas prestationer i högskolan för olika elevgrupper som examinerats från gymnasieskolans högskoleförberedande program. De huvudsakliga frågeställningarna är:

- i vilken omfattning olika elevgrupper övergår direkt till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program,
- vilka skillnader som finns i prestationsgrad i högskolan mellan olika grupper av elever från gymnasieskolan, samt
- hur detta har utvecklats över tid, och i synnerhet vilka förändringar som skett under tiden för covid-19-pandemin.

Såväl i gymnasieskolan som i högskolan medförde covid-19-pandemin förändrade förutsättningar för undervisningen. Pandemin innebar också andra genomgripande omställningar i samhället som direkt eller indirekt kan ha påverkat skolan och den högre utbildningen. Därför är det viktigt att följa pandemins konsekvenser långsiktigt, med jämförelser mellan olika årskullar av elever och studenter.

Det finns även andra orsaker till att studera övergången mellan gymnasieskolan och högskolan över tid. Bland annat har en minskande likvärdighet i det svenska skolsystemet uppmärksammats.² En sådan utveckling innebär ökade skillnader och olika förutsättningar för eleverna i gymnasieskolan. Parallellt med denna utveckling har också uppmärksammats en bristande rättssäkerhet och likvärdighet i betygssättningen, som innebär att betygen inte nödvändigtvis återspeglar elevernas kunskapsnivåer.³

² Skolverket (2023), *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023*, rapport 2023:9,

³ Skolverket (2019), *Analyser av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor*,

Skolverket (2020), *Analyser av likvärdig betygssättning i gymnasieskolan*, Rapport 2020:3,

Riksrevisionen (2022), *Statens insatser för likvärdig betygssättning - skillnader mellan betyg och resultat på nationella prov*, RiR 2022:22; SNS (2022), *Resultat och betygssättning i gymnasiefriskolor*, SNS analys 88.

Bakgrund

Från gymnasieskolan till högskolan

Skolverket presenterade 2018 en studie med syfte att undersöka om de högskoleförberedande programmen i gymnasieskolan ger en tillräcklig förberedelse för studier på högskolan.⁴ I behörighetskraven och högskoleförberedelsen ligger att eleverna ska ha tillräckliga förkunskaper för de utbildningar som de har möjlighet att antas till. Den studerade populationen var examinerade från högskoleförberedande program vårterminen 2014 och som påbörjade en högskoleutbildning höstterminen 2014. Detta var 14 400 elever vilket motsvarade nästan en tredjedel av de totalt 48 000 elever som fick en gymnasieexamen våren 2014. Den största andelen studenter kom från naturvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet, där 47 respektive 43 procent av eleverna gick direkt från gymnasieskolan till högskolestudier.

Studien visade att majoriteten av ungdomarna, 65 procent, hade en prestationsgrad på minst 50 procent av högskolepoängen på de utbildningar som de registrerats på det första året i högskolan. Det framkom att avgångsbetygen från gymnasieskolan hade tydligast samband med prestationsgraden för dessa studenter. De flesta studenterna med höga betyg från gymnasieskolan presterade bra oavsett vilken högskoleutbildning de läste. Samtidigt visade studien att många hade det svårare. Studenter som fått betyg strax över godkänd nivå visade tydligt lägre resultat. Omkring varannan student med låga betyg hade en prestationsgrad under 50 procent av de registrerade högskolepoängen under det första året.

Av resultaten framkom att det var vanligast med låga prestationsgrader i högskolan för studenter som gått teknikprogrammet och naturvetenskapsprogrammet på gymnasieskolan. Det var också skillnader i prestationsgrader mellan kvinnor och män (lägre för män), mellan elever med olika migrationsbakgrund (lägre för elever med utländsk bakgrund), och elever med olika socioekonomisk bakgrund (lägre för elever med föräldrar som har kortare utbildningsbakgrund).

Ytterligare ett resultat var att i den undersökta populationen hade elever från kommunala gymnasieskolor något lägre betygsgenomsnitt än elever från fristående gymnasieskolor men hade ändå generellt högre prestationsgrad under första året i högskolan. Dessa skillnader gällde oavsett vilket gymnasieprogram som studenterna kom ifrån eller på

⁴ Skolverket (2018). *Från gymnasieskola till högskola – en registerstudie*. Rapport 466, samt Skolverket (2018). *Övergången från gymnasieskola till högskola – sammanställning av befintlig statistik och övrig kunskap*. Dnr: 2017:310.

vilken betygsnivå de befann sig. Det gick inte heller att se några skillnader mellan elevernas val av högskoleutbildningar som kunde förklara dessa olika prestationsnivåer.

Uppföljning med fokus på förändringar efter covid-19-pandemin

Den här rapporten följer upp Skolverkets studie från 2018, men med ett mer omfattande material som möjliggör jämförelser över tid. I rapporten beskriver vi utvecklingen när det gäller vilka ungdomar som påbörjat högskolan direkt efter gymnasieskolan, samt utvecklingen av prestationsgraden i högskolan för olika grupper. I en fördjupad analys mäter vi också prestationsgraden med kontroll för bakgrundsvariabler.

Resultaten ska ses i relation till händelser och förändringar över tid som kan ha påverkat benägenheten att studera vidare på högskolan, men som också kan ha haft påverkan på prestationsgraden i högskolestudierna. I det avseendet är covid-19-pandemin som bröt ut i Sverige våren 2020 av särskilt intresse. Pandemin kan ha påverkat dels vilka som sökte och antogs till högskolan, dels förkunskaperna för de studenter som antogs. Detta bland annat med anledning av de tecken på kunskapsstapp och sämre tillförlitlighet i betygssättningen som framkommit i bland annat Skolverkets studier om pandemins konsekvenser för gymnasieskolan, som sammanfattas i avsnittet nedan. Även studier i andra länder om effekter av pandemin på elevernas resultat har visat att försämrad tillgång till undervisning har haft negativ påverkan på elevernas lärande och kunskapsutveckling. Sådana resultat har framkommit i studier från bland annat Belgien, Italien, Nederländerna och Chile.⁵

Den internationella studien PISA 22 visar på försämringar av 15-åringars resultat i matematik och läsförståelse mellan åren 2018 och 2022. Denna nedgång gäller på bred front bland de deltagande länderna, även Sverige och de övriga länderna i Norden. Utifrån den breda nedgången i dessa resultat är det sannolikt att det finns en gemensam faktor som har påverkat så gott som alla länder. Covid-19-pandemin är en sådan gemensam faktor. Resultaten i PISA 2022 tyder alltså på att pandemin har haft en påverkan på kunskapsresultaten i skolan.⁶

⁵ Malodonado & De Witte 2020, *The effect of school closures on standardised student test*, British Educational Research Journal; Contini et al. 2021, *The COVID-19 Pandemic and School Closure: Learning Loss in Mathematics in Primary Education*. IZA Discussion Paper 14785, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn; De Paola et al. 2022, *Online Teaching, Procrastination and Students' Achievement: Evidence from COVID-19 Induced Remote Learning*. IZA Discussion Paper 15031; Engzell et al. 2021, *Learning loss due to school closures during the covid-19 pandemic*. Proceedings of the National Academy of Sciences 118 (17); Abhufele et al. 2022 *Developmental Losses in Young Children from Pre-primary Program Closures during the COVID-19 Pandemic*. IZA Discussion Paper 15179, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn.

⁶ Skolverket (2022). *PISA 2022. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*.

Konsekvenser av covid-19-pandemin

Covid-19-pandemin (i fortsättningen benämnd pandemin) innebar stora förändringar i undervisningen. Frånvaron bland personal och elever var problematisk och behovet av omställning och flexibilitet ställde stora krav såväl i gymnasieskolan som i högskolan. En stor del av undervisningen i gymnasieskolan bedrevs som fjärr- och distansundervisning (undervisning på distans med digitala verktyg⁷) under längre sammanhängande perioder från vårterminen 2020 fram till och med vårterminen 2022.⁸ Även på högskolan bedrevs undervisningen på distans under samma period. Utöver dessa och andra förändrade förutsättningar för undervisningen innebar pandemin dessutom genomgripande samhällsförändringar som direkt eller indirekt påverkat elever och studenter, samt på olika sätt haft inverkan på såväl planeringen som genomförandet av verksamheterna i gymnasieskolan och högskolan.

Såväl Skolverket som UKÄ har på regeringens uppdrag följt utvecklingen av pandemin sedan våren 2020. I detta avsnitt sammanfattar vi resultat från rapporteringarna av dessa uppdrag.

Covid-19-pandemins påverkan på gymnasieskolan

I ett flertal undersökningar för alla skolformer har Skolverket samlat in information genom enkäter och intervjuer med huvudmän, rektorer och lärare. Dessutom har Skolverket följt betygsutvecklingen sedan pandemins inledning. Resultaten av detta arbete har publicerats i ett antal rapporter för de olika skolformerna, och sammanfattats i slutrapporten i december 2022.⁹ Följande är i korthet Skolverkets slutsatser utifrån undersökningarna om konsekvenserna av pandemin vad gäller gymnasieskolan.

Många och snabba förändringar för skolväsendet

I början av mars 2020 klassificerades utbrottet av covid-19 som en pandemi. I samband med det gavs skolhuvudmännen möjlighet (enligt förordning 2020:115) att göra undantag gällande var utbildningen ska förläggas, vad den ska omfatta och hur den ska utformas.¹⁰ Vid mitten av mars rekommenderade Folkhälsomyndigheten bland annat gymnasieskolor att från och med den 18 mars bedriva undervisningen på distans.¹¹ Detta innebar att många skolor och verksamheter med mycket kort varsel

⁷ Den fortsatta användningen av begreppet "undervisning på distans" avser både fjärr- och distansundervisning, i de former som medgavs av regeringens förordningsändringar.

⁸ Från höstterminen 2021 rekommenderades inte längre distansundervisning för gymnasieskolans elever generellt. Däremot kvarstod möjligheten för huvudmännen att under vissa förutsättningar förlägga undervisningen på distans fram till den 1 april 2022.

⁹ Skolverket 2022, *Covid-19-pandemins konsekvenser för skolväsendet - slutredovisning*. Redovisning av regeringsuppdrag.

¹⁰ Förordning (2020:115) om utbildning i vissa skolformer i skolväsendet vid spridning av viss smitta. Denna förordning ändrades flera gånger fram till att den upphörde att gälla den 1 augusti 2022.

¹¹ Folkhälsomyndigheten (2020). *Rekommendation om delvis stängning och övergång till fjärr- eller distansundervisning i gymnasieskolan*

behövde göra en stor omställning till ett helt nytt arbetssätt. Rekommendationerna ändrades sedan vid flera tillfällen under pandemin utifrån bland annat smittspridningens utveckling och kunskapsläget. Genom förordningsförändringar möjliggjorde regeringen också att en liten mängd elever skulle kunna erbjudas undervisning i skolans lokaler även under perioder med undervisning på distans. Exempelvis kunde elever vara i skolan för praktiska moment, särskilt stöd och examinationer.

Ökande frånvaro och oklar kvalitativ närvaro

Med förordningen (2020:115) om möjligheterna kring utbildningens förläggning och hur den ska bedrivas kunde undervisningen i gymnasieskolan genomföras även då lärare eller elever behövde stanna hemma på grund av risk för smittspridning. Det innebar att frånvaron under vårterminen 2020 minskade relativt normalläget, såväl bland elever som personal. Från och med början av höstterminen 2020 var det dock en ökande frånvaro bland eleverna.¹² Delvis var det sjukfrånvaron som ökade, men Skolverket har också fått budskap om att vissa elever hade ogiltig frånvaro på grund av att de hade svårt med övergången till ordinarie undervisning i skolan.¹³

I Skolverkets studier har lärare dessutom uttryckt osäkerhet om den kvalitativa närvaron bland elever under de perioder då undervisningen bedrevs på distans. Lärarna upplevde ofta att det var svårt att veta hur närvarande och deltagande eleverna faktiskt var i den digitala undervisningen.¹⁴

Svårt att hålla samma kvalitet i undervisningen på distans

Under pandemin tillhandahöll Skolverket stöd till huvudmän och skolor för hur undervisningen på distans kunde bedrivas på bästa sätt. Skolverket har också i undersökningarna under pandemin följt upp hur denna undervisning har fungerat.¹⁵ Resultaten visar att undervisningens kvalitet har varit varierande mellan olika skolor där utfallet bland annat har påverkats av lärarnas kreativitet och förutsättningar. De flesta av de lärare och rektorer som Skolverket har varit i kontakt med har uttryckt att undervisningen på distans visserligen har fungerat, men att den inte har kunnat genomföras med samma kvalitet som i den ordinarie undervisningen på plats i skolorna. Det har varit speciellt svårt i vissa ämnen, dels ämnen med praktiska och laborativa moment, dels ämnen som i hög grad kräver interaktion och kontakt mellan lärare och elev, och

¹² Skolverket 2022, *Covid-19-pandemins påverkan på elevhälsa och arbetsmiljö i gymnasieskolan*. Rapport 2022:12

¹³ Skolverket 2022, *Covid-19-pandemins konsekvenser för skolväsendet - slutredovisning*. Redovisning av regeringsuppdrag.

¹⁴ Skolverket 2022, *Kunskapstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

¹⁵ Även Skolinspektionen har haft det löpande uppdraget att följa konsekvenserna av undervisningen på distans.

dels ämnen där det är särskilt viktigt med de grundläggande kunskaperna från lägre kurser för att kunna bygga på med mer kunskap i de högre kurserna. Ämnen som har beskrivits som särskilt kritiska är matematik och moderna språk.¹⁶

Undervisningen på distans innebar att ett större ansvar lades på eleverna för sitt eget lärande, vilket vissa elever klarat av bättre än andra. Det är stora skillnader mellan olika gymnasieskolor i synnerhet vad gäller elevsammansättningen, men också vad gäller exempelvis andelen behöriga lärare. Detta har inneburit att förutsättningarna att hantera situationen under pandemin har varit olika. Skolor med övervägande resursstarka elever är de skolor som klarat utmaningarna bäst. Andra skolor har en hög andel elever i behov av särskilt stöd och extra anpassningar, och elever som är mer beroende av lärarledd undervisning på plats i skolan. De utmaningar som funnits i gymnasieskolan sedan länge kan sägas ha ställts på sin spets under pandemin, varför utmaningarna och konsekvenserna av pandemin har varit mer påtagliga på vissa skolor än andra.

Samtidigt är det många av rektorerna och lärarna i Skolverkets studier som menar att gymnasieskolans förstärkta utmaningar under pandemin i viss mån har påverkat alla elever negativt, även om det finns skillnader i omfattningen av och hur eleverna har påverkats.

Försämring i elevernas mående och motivation

Lärare har vittnat om att de sett en försämring i elevernas mående under pandemin, och även efter den. Det är visserligen svårt att bedöma hur mycket av denna försämring som beror på situationen under pandemin och hur mycket som är en generell utveckling som kan ha många orsaker. Men situationen under pandemin tycks ha inneburit en förändring i negativ riktning vad gäller elevernas mående, och att många elever har påverkats i form av försämrad disciplin och minskad motivation för sina studier.¹⁷ Resultaten indikerar även att ju mer undervisning på distans som eleverna har haft, desto mer negativt har måendet påverkats.¹⁸

Även lärarna påverkades av situationen under pandemin, enligt Skolverkets studier. Det har varit många vittnesmål om en högre arbetsbelastning än normalt och att det inneburit en stor omställning och press att exempelvis behöva förändra undervisningsplaneringen med kort framförhållning.

¹⁶ Skolverket 2022, *Kunskapsstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

¹⁷ PISA 2022 visar dock att en större och ökande andel elever i årskurs 8 i Sverige uppger en känsla av tillhörighet i skolan, vilket kan spela en viktig roll för motivation och engagemang. Huruvida detta även gäller för elever i gymnasieskolan vet vi inte.

¹⁸ Skolverket 2022, *Covid-19-pandemins påverkan på elevhälsa och arbetsmiljö i gymnasieskolan*. Rapport 2022:12

Mindre tillförlitlighet i bedömning och betygssättning

Det har varit svårare med bedömning av elevernas kunskaper i gymnasieskolan under pandemin. Framför allt var det undervisningen på distans som försvårade lärarnas arbete med bedömning och betygssättning. Lärare beskriver att det var svårare att följa elevernas arbete och progression på distans. Mötet mellan lärare och elev är viktigt vid bedömning och flera lärare menar att det var svårare att bedöma elevernas kunskaper digitalt. Eleverna fick därmed färre tillfällen än normalt att visa sina kunskaper. Bedömningen blev mer begränsad och påverkades i större utsträckning av hur eleverna presterade på inlämningsuppgifter och prov.¹⁹

Även Skolinspektionens granskning av undervisning på distans visar att det var svårare för lärarna att ge eleverna goda förutsättningar att visa sina kunskaper under pandemin, liksom att hitta bedömningssituationer som gav tillförlitliga underlag för bedömning. Nära hälften av tillfrågade rektorer och lärare i gymnasieskolan uppger att möjligheten att sätta betyg försämrades. En stor utmaning tycks ha varit att skapa allsidiga och varierade bedömningssituationer eller examinationer vid undervisning på distans.²⁰

I såväl Skolverkets som Skolinspektionens undersökningar beskriver lärare att de särskilt i början av pandemin upplevt en osäkerhet kring om eleverna själva har gjort de uppgifter som utförts på distans och att förekomsten av fusk kan ha ökat. Detta uppges ha påverkat rättssäkerheten i bedömningen.

Eftersom man arbetat på olika sätt på olika skolor med examinationer och med betyg och bedömning under pandemin kan också likvärdigheten i betygssättningen mellan skolor ha påverkats. Det ska dessutom poängteras att det inte heller under vanliga omständigheter finns något självklart samband mellan kunskapsnivåer och betygssättning. Detta påvisar Skolverket bland annat i en rapport som analyserar likvärdig betygssättning i gymnasieskolan, som huvudsakligen omfattar tiden före 2018.²¹

Utöver konsekvenserna för betyg och bedömning av själva undervisningen på distans kunde dessutom inte de nationella proven i svenska, matematik och engelska genomföras under ett par terminer. Det innebär att betygssättningen behövde ske utan dessa normerande verktyg eller med stöd av olika former av alternativa prov.

I gymnasieskolan har det länge varit en trend med ökande avgångsbetyg, en trend som fortsatte initialt under pandemin. Våren 2022 däremot

¹⁹ Skolverket 2022, *Kunskapstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

²⁰ Skolinspektionen 2021, *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningens under covid-19-pandemin*. Dnr 2021:640.

²¹ Skolverket 2020, *Analyser av likvärdig betygssättning i gymnasieskolan*. Rapport 2020:3.

skedde en viss minskning av betygsnivåerna. Detta kan vara en försenad effekt av pandemin men det kan också vara en återgång som har andra orsaker. Betygen 2022 var dock fortfarande på en högre nivå än betygen innan pandemin.²²

Kunskapstapp har sannolikt uppstått för eleverna från gymnasieskolan

Den omfattande smittspridningen och de restriktioner och rekommendationer som gällde under pandemin för att begränsa smittspridningen innebar en minskad närvaro bland både elever och personal jämfört med före pandemin. Detta, men i synnerhet undervisningen på distans, förändrade på ett genomgripande sätt förutsättningarna för att bedriva undervisningen i gymnasieskolan. Dessutom påverkades elevernas engagemang och motivation alltmer negativt under pandemins gång.

Skolverkets studier tyder sammantaget på att dessa faktorer, om än i varierande omfattning, innebar en utmaning för att upprätthålla undervisningens kvalitet under pandemin. Dessutom har det enligt studierna varit svårare för lärarna att sätta betyg på ett rättssäkert och likvärdigt sätt.

Skolverkets slutsatser med anledning av detta är att det med stor sannolikhet har uppstått ett kunskapstapp under pandemin, som i synnerhet gäller vissa kurser och ämnen och är olika stort för olika elevgrupper. Med kunskapstapp avses att eleverna inte lärt sig lika mycket som de skulle ha gjort under normala omständigheter.

Covid-19-pandemins påverkan på högskolan

UKÄ har sedan 2020 följt pandemins konsekvenser för lärosätenas verksamhet. Resultaten från de olika undersökningarna har presenterats i flertalet publikationer – från längre rapporter till kortare analyser och sammanställningar.²³ Undersökningarna är av olika slag och bygger på olika metoder, så som enkätundersökningar, kvantitativa registerstudier och intervjuundersökningar. Följande är i korthet några av de slutsatser som framkommit.

Distansundervisning från vårterminen 2020 till vårterminen 2022

En av de tydligaste och mest omedelbara effekterna av covid-19-pandemin var en övergång till undervisning och arbete på distans i stor skala vid landets universitet och högskolor. I mars 2020 sjönk aktiviteten kraftigt på sju campusområden som UKÄ har studerat med hjälp av mobiltelefondata. Under närmare två års tid var den betydligt lägre än

²² Skolverket 2023, *Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2022*. Beskrivande statistik

²³ Se bland annat *Coronapandemins konsekvenser för universitet och högskolor*. Rapport 2022:18, UKÄ och *Aktiviteten på campus tillbaka till nivån före pandemin*. Dnr 51-00435-20, UKÄ.

före pandemin. Efter att de flesta pandemirestriktioner och allmänna råd som syftade till minskad smittspridning togs bort i februari 2022 ökade aktiviteten kraftigt för att i slutet av mars 2022 åter hamna på liknande nivåer som före pandemin.

Direktövergångarna ökade

UKÄ har presenterat statistik som visar att det under pandemin var fler som påbörjade högskolestudier direkt efter gymnasieskolan, det vill säga senast vid 19 års ålder, jämfört med före pandemin.²⁴ Året före pandemin, 2019, påbörjade 12,7 procent av årskullen som föddes 2000 en högskoleutbildning senast vid 19 års ålder. Under pandemiåren 2020 och 2021 var motsvarande andelar 16,1 procent respektive 15,5 procent för årskullarna födda 2001 respektive 2002. Denna stora ökning kan sannolikt förklaras av försämrade eller mer osäkra möjligheter på arbetsmarknaden för unga under dessa år, men också på att möjligheterna att exempelvis resa försämrades.

Den sociala snedrekryteringen ökade

Utbyggnaderna av antalet utbildningsplatser och det kortsiktigt ökade inflödet av studenter under pandemin bidrog inte till en breddad rekrytering till högskolan. Inte heller skedde det någon stor tillströmning till högskolan av arbetslösa eller permitterade. Studenter med högutbildade föräldrar ökade sitt deltagande i högre utbildning mer än studenter med förgymnasialt utbildade föräldrar. Därmed förstärktes tidigare mönster av social snedrekrytering under pandemin. Det var, till skillnad från tidigare år, också kvinnor i högre grad än män som började studera under pandemin. Samma mönster syntes inom alla studieformer och gäller också dem som blev arbetslösa eller permitterade under pandemin och som började läsa på högskolan.

Studenternas upplevelse varierade

Inledningen av pandemin präglades av snabba förändringar och en stor osäkerhet. Men trots ett stort mått av stress och oro var de flesta studenter under våren 2020 nöjda med omställningen till distansundervisning.

Enkäter som lärosätena genomfört och som UKÄ tagit del av visar att studenterna var positiva till de digitala verktygen. De digitala föreläsningarna, seminarierna och handledningen upplevdes också fungera väl. Flera lyfte fram betydelsen av lärarnas engagemang och uttryckte uppskattning över den arbetsinsats som deras lärare hade lagt ner på att få undervisningen att fungera.

²⁴ PM 2023, Den sociala snedrekryteringen till högskolan ökade under pandemin, Dnr 51-00435-20)

Däremot tyckte många att de inte fick tillräckligt med information av lärosätet om hur studierna skulle bedrivas, att informationen de fick var ostrukturerad och bristfällig samt att den var svår att hitta och inte sällan motsägelsefull.

Många studenter uppgav att avståndet till lärarna inte bara ökade fysiskt genom distansundervisningen, utan att det också blev svårare att be om stöd. En vanlig uppfattning var också att föreläsningarna höll ett högre tempo och att det var svårare att ställa förtydligande frågor i det digitala formatet jämfört med när undervisningen genomförts på campus. En del uppgav att undervisningen blivit mer krävande när den övergick till att ges på distans.

Liknande svar fick UKÄ i en enkätundersökning våren 2021.²⁵ Lite mer än en tredjedel av de cirka 3 900 svarande tyckte att studierna var för krävande under pandemin och bland just högskolenyborjare hade 42 procent den åsikten.

Omställningen till distansundervisning innebar också att kontakten mellan studenterna minskade. Erfarenhetsutbytet mellan dem försvårades av att de fick mindre synkroniserade vanor, och genom att de på ett annat sätt än tidigare genomförde sina studier under olika tidpunkter på dygnet.

Ett annat problem som många studenter upplevde handlade om att det var svårt att upprätthålla studieteknik, rutiner och motivation när undervisningen övergick till att ges på distans. Det var svårare att koncentrera sig framför en skärm jämfört med i en undervisningssal. I UKÄ:s enkätundersökning 2021 instämde 42 procent av de svarande helt eller till stor del i påståendet att situationen under pandemin har visat att fysiska möten är absolut nödvändiga för lärande.

Det fanns också studenter som såg fördelar med distansstudierna. Främst var det den ökade flexibiliteten som flera tyckte var positiv, med fördelar som ett minskat resande, mer tid till självstudier och större möjlighet att själva lägga upp studierna. Också möjligheten att själva kunna välja när och var det passade att lyssna på en förinspelad föreläsning och att kunna repetera och lyssna igen tills de förstått uppskattades av många. I enkätundersökningen våren 2021 uppgav 77 procent av de tillfrågade att de upplevt kvaliteten på utbildningen under pandemin som ganska eller mycket bra.

Lärarna upplevde en högre arbetsbelastning

I likhet med studenterna gav lärarna en över lag positiv bild av omställningen till distansundervisning i pandemins inledning. Bara det faktum att det mesta av undervisningen gått att genomföra trots pandemin, framhölls av nästan alla som en stor bedrift. Många tyckte att

²⁵ *Studentspeglin 2021*. Rapport 2021:37, UKÄ.

distansundervisningen kunnat genomföras på ett tillfredsställande sätt, att de digitala verktygen fungerat bra och att de hade fått det stöd de behövde för att använda dem.

Men den snabba omställningen hade ett pris. Många lärare uppgav att övergången till distansundervisning hade inneburit en högre arbetsbelastning än normalt. En orsak var att många saknade tidigare erfarenheter av distansundervisning och därför tvingades att på kort tid själva lära sig att behärska de digitala verktygen. Samtidigt skulle de planera och genomföra undervisning och examinera studenter på nya sätt.

Många lärare upplevde att kvaliteten på föreläsningar, seminarier, gruppdiskussioner och vid praktiska övningar sjönk genom omställningen till distansundervisning. En orsak till det var den uteblivna direkta responsen från studenterna i undervisningen, och flera lärare upplevde att det var svårare att i det digitala rummet veta hur det de sade togs emot av studenterna. Även om närvaron vid föreläsningar och seminarier inte hade sjunkit upplevde många lärare att studenterna var mindre delaktiga, att deras engagemang i diskussioner sjunkit och att de var mindre koncentrerade. Flera lärare ansåg också att erfarenhetsutbytet och lärandet mellan studenterna gått förlorat i det digitala formatet och att detta haft en negativ inverkan på utbildningens kvalitet.

Trots de svårigheter som många lärare upplevde vid omställningen till distansundervisningen fanns det under våren 2020 också lärare som såg fördelar med distansupplägget. De menade att digitaliseringen drivit på kreativiteten bland lärarna och bidragit till ett förnyat fokus på pedagogisk utveckling. Flera lärare uppgav att pandemin förändrat deras arbetssätt.

Svårigheter med examination under pandemin

UKÄ:s sammanställning av lärosätenas egna enkätundersökningar visar att en svårighet som lärosätena brottades med, framför allt under början av pandemin, var att genomföra digitala examinationer. Svårigheterna var störst för de ämnen där salstentamen hade varit den dominerande examinationsformen. Särskilt där examinationen haft som huvudsakligt syfte att kontrollera studenternas faktakunskaper medförde övergången till digital examination flera problem.

Lärosätena försökte på olika sätt att minska risken för fusk i samband med examination. Något lärosäte höjde gränsen för godkänt när examinationen genomförts digitalt, vilket en del studenter tolkade som ett sätt att försöka motverka fusk. Ett annat sätt som prövades var att öka tidspressen under examinationen för att därigenom minska risken att studenterna använde otilåtna hjälpmedel. Detta kritiserades från studenthåll eftersom flera studenter påpekade att den ökade tidspressen snarare prövade studenternas stresstålighet än deras kunskaper.

Ytterligare ett sätt att motverka fusk var att använda kameraövervakning vid tentamen, genom att studenterna filmade sig själva när de besvarade tentamensfrågorna.

Många lärare ändrade under våren 2020 examinationsformen, så att den bättre skulle passa distansformatet. Ett sätt var att konstruera en ny typ av examinationsuppgifter med fokus på analysförmåga snarare än faktakunskaper. Studenternas tillgång till kurslitteraturen innebar då inte några problem, eftersom svaren inte gick att slå upp. En del lärare ersatte salstentamen med en muntlig examination. På så sätt kunde lärarna skapa frågor som byggde på varandra, som var mer komplexa och krävde motiverade svar, och som krävde reflektion och diskussion. Flera lärare menade att detta gjorde det möjligt att pröva studenternas kunskaper på ett djupare sätt än tidigare.

Många studenter upplevde att examinationerna blev svårare under pandemin och att kraven hade höjts som följd av den förändrade examinationsformen. Examinationsuppgifter som ställde krav på förmåga att resonera och kunna motivera svar upplevdes av många studenter som svårare än en ren faktakontroll. En del studenter upplevde också att tentamina rättades hårdare av lärarna. Men svårigheterna hade även med andra saker att göra. Många studenter upplevde att informationen om hur examinationer skulle genomföras var otydlig. Flera studenter kände sig osäkra på vad som krävdes av dem för att de skulle få godkänt på kursen. Ibland hade examinationsformen ändrats, vilket hade gjort det svårare för studenterna att förbereda sig.

Fördubbling av disciplinärenden under pandemin

Enligt lärosätenas rapport till UKÄ har det skett en betydande ökning av antalet disciplinärenden för otillåtet samarbete och plagiat under pandemin. Under 2019 var totalt 1 530 studenter vid landets universitet och högskolor föremål för en disciplinär åtgärd. Motsvarande siffra för 2020 och 2021 var 2 470 respektive 3 060. Det ger en ökning med drygt 60 procent under 2020, och sammantaget har antalet studenter som varit föremål för disciplinåtgärd fördubblats mellan 2019 och 2021.

Den vanligaste orsaken till att studenter blev föremål för disciplinåtgärder var plagiering. Antalet ärenden för plagiat 2019 var cirka 1 000, 2020 ökade antalet till 1 300 och året efter till över 1 800. En annan vanlig orsak till disciplinåtgärder var otillåtet samarbete, vilket dessutom ökade mest under pandemin. 2019 var antalet disciplinåtgärder med anledning av otillåtet samarbete 144. Motsvarande siffror för 2020 och 2021 var 763 respektive 865. Sammantaget ökade antalet fall av otillåtet samarbete med 500 procent mellan 2019 och 2021.

Studiens upplägg

I den här rapporten beskriver vi utvecklingen när det gäller vilka ungdomar som påbörjat högskolan direkt efter gymnasieskolan, samt utvecklingen av prestationsgraden i högskolan för olika grupper. I ett fördjupningsavsnitt fokuserar vi på prestationerna, där vi med en regressionsanalys undersöker sambandet mellan prestationsgrad och olika bakgrundsförhållanden medan vi kontrollerar för övriga variabler.

Data och metod

För att studera direktövergångar till högskolan och prestationsgrader använder vi registerdata från SCB. Populationen utgörs av alla elever som inom tre år avslutat ett högskoleförberedande gymnasieprogram med examen under perioden 2014–2022. De huvudsakliga datakällorna utgörs av Elevregistret och Universitets- och högskoleregistret. Elevregistret innehåller information över elevens program och betyg samt gymnasieskolans huvudman. Universitets- och högskoleregistret innehåller information över hur många högskolepoäng en student registrerat sig på och hur många högskolepoäng hen klarat av. Registret innehåller även information om vilket lärosäte studenten studerat vid samt inom vilket utbildningsområde hen studerat.

Med hjälp av unika löpnummer kan vi koppla datasetet till information om kön, ålder, svensk respektive utländsk bakgrund och föräldrars utbildningsnivå.

För att undersöka om mängden distansundervisning påverkat direktövergång eller prestationsgrad har vi använt oss av mikrodata från SCB:s undersökning *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under pandemin (VT20-VT21)*.

Definitioner och avgränsningar

Med hjälp av det ovan beskrivna datamaterialet studerar vi direktövergångar till högskolan och prestationsgrad.

Det definieras som *direktövergång* till högskolan om en elev registrerat sig på högskolan höstterminen direkt efter examen från gymnasieskolan. För att kunna utesluta förkunskaper förvärvade efter gymnasieutbildningen avgränsar vi populationen till direktövergångna studenter.

Prestationsgraden beräknas som andelen uppnådda högskolepoäng av det antal poäng som studenten är registrerad på det första läsåret på högskolan. Prestationsgraden beräknas för alla individer som gjort en direktövergång. I rapporten presenterar vi studenternas genomsnittliga

prestationsgrad för respektive läsår. Den genomsnittliga prestationsgraden påverkas också av avbrott från utbildningarna, avbrott som kan ske av flera olika orsaker. Avbrott kan delvis vara en indikation på otillräckliga förkunskaper. En större felkälla är dock de avbrott som görs för att studenterna upplever att de valt fel utbildning, och inte för att deras kunskaper inte räcker till. Vi ser dock inte skäl att anta att felval skulle vara vanligare för vissa grupper av ungdomar än andra. Det bör alltså inte påverka våra jämförelser av prestation mellan olika grupper.

I rapporten skiljer vi mellan *elever* och *studenter*. Elever använder vi när vi skriver om gymnasieutbildning och studenter om högskoleutbildning. Vi använder även begreppet *ungdomar* för att referera till hela gruppen.

Med *svensk bakgrund* avses personer födda i Sverige med minst en inrikes född förälder. Med *utländsk bakgrund* avses personer som antingen är utrikes födda eller födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar.

Föräldrars utbildningsnivå delas in i tre grupper baserade på om den högst utbildade föräldern är: 1. Lågutbildad (högst tvåårig gymnasial utbildning), 2. Medelhögt utbildad (längre än tvåårig gymnasial utbildning men kortare än treårig eftergymnasial utbildning) och 3. Högutbildad (minst treårig eftergymnasial utbildning).

I studien undersöker vi övergångar till högskolan och prestationsgrader för studenter med examen från de högskoleförberedande nationella programmen i gymnasieskolan. Anledningen till att vi enbart inkluderar de högskoleförberedande programmen är att de per definition har ett högskoleförberedande syfte, samt att de står för den huvudsakliga rekryteringen till högskoleutbildning. Också elever från yrkesprogram kan fortsätta med studier i högskolan,²⁶ men ingår alltså inte i denna studie.

²⁶ Från och med höstterminen 2023 ingår kurserna som krävs för grundläggande behörighet i programstrukturen för yrkesprogrammen. Innan dess fanns möjlighet för eleverna att komplettera med dessa kurser, men nu ska det krävas ett aktivt val för att välja bort dem.

Övergången till högskolan för elever från högskoleförberedande program

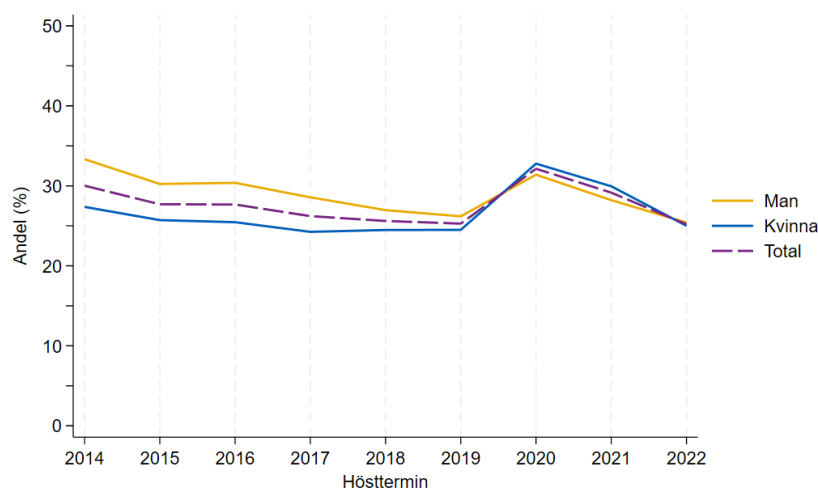
I det här avsnittet beskriver vi vilka grupper som gjort direktövergång från gymnasieskolans högskoleförberedande program till högskoleutbildning. Vi redovisar utvecklingen över tid från och med höstterminen 2014 till och med höstterminen 2022. Beskrivningen avser direktövergången till högskolan i en jämförelse mellan:

- kvinnor och män,
- studenter med utländsk respektive med svensk bakgrund,
- studenter med högutbildade föräldrar respektive med föräldrar med kortare utbildning,
- studenter examinerade från olika högskoleförberedande program,
- studenter med olika betygspoäng från gymnasieskolan, samt
- studenter examinerade från gymnasieskolor med enskild respektive med offentlig huvudman.

Vi beskriver också vilka utbildningsområden på högskolan som de direktövergångna studenterna har börjat på.

Direktövergången har varit relativt stabil innan covid-19-pandemin, då den ökade. Som figur 1 visar ökade direktövergången för både kvinnor och män. Andelen har sedan dess återgått till nivåerna före pandemin.

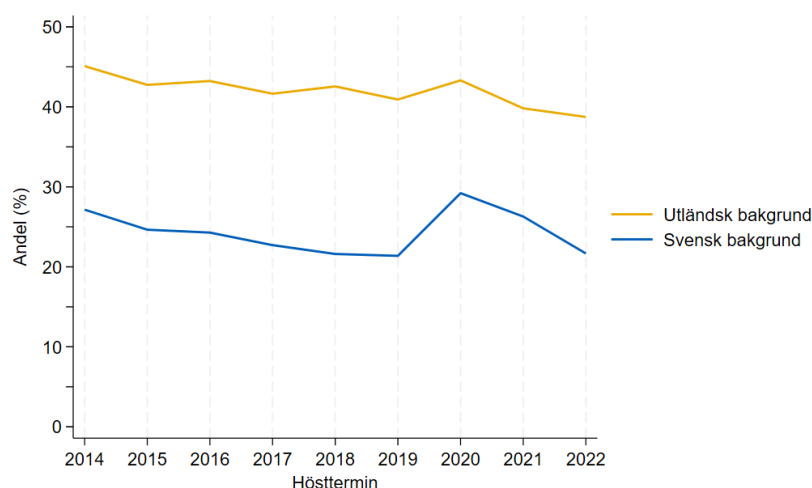
Figur 1. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program, totalt samt uppdelat på män och kvinnor.

Könsskillnaden har minskat över tid för den grupp som gör direktövergång till högskolan från de högskoleförberedande programmen. Fram till och med 2019 var direktövergångar vanligare för männen än för kvinnorna.

Det är en stor skillnad i andelen som går direkt från gymnasieskolan till högskolan mellan elever med olika bakgrund. Som figur 2 visar så är det vanligare med direktövergång till högskolan för elever med utländsk bakgrund.

Figur 2. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program, uppdelat på elever med svensk respektive utländsk bakgrund.

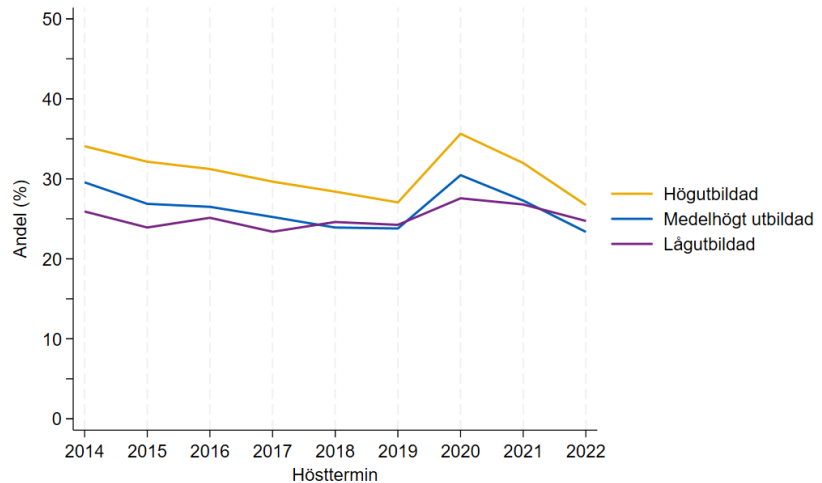

Höstterminen 2020, det första året med pandemin, var det en stor ökning i andelen direktövergång till högskolan för elever med svensk bakgrund. Andelen har sedan dess återgått till nivåerna före pandemin. För elever med utländsk bakgrund var ökningen under hösten 2020 inte lika tydlig,

och därefter har andelen minskat till nivåer som är lägre än innan pandemin.

Det är i högst grad elever med högutbildade föräldrar som gör direktövergång från gymnasieskolan till högskolan. För elever med lågutbildade föräldrar var det en väsentligt mindre ökning av andelen direktövergångna i samband med pandemin (se figur 3).

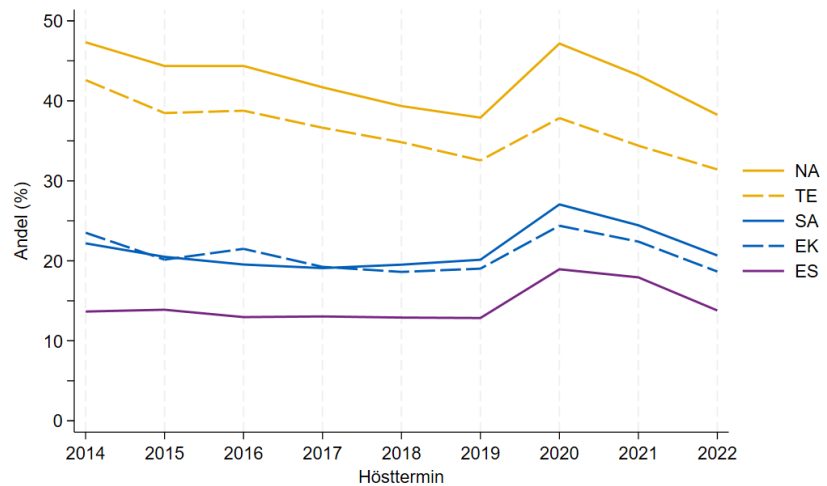
Figur 3. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program, uppdelat efter föräldrars utbildningsnivå.

Värt att notera är att skillnaderna i andelen direktövergångna mellan elever med högutbildade och lågutbildade föräldrar har minskat sett över hela perioden.

Övergång direkt från gymnasieskolan till högskolan är vanligast bland elever från naturvetenskapsprogrammet (NA), följt av elever från teknikprogrammet (TE). Andelarna har dock minskat över tid, bortsett från den tillfälliga ökningen under pandemin. Figur 4 visar andelen direktövergångna elever uppdelat efter från vilket högskoleförberedande program de har sin gymnasieexamen.

Figur 4. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan, uppdelat på elever från olika högskoleförberedande program.

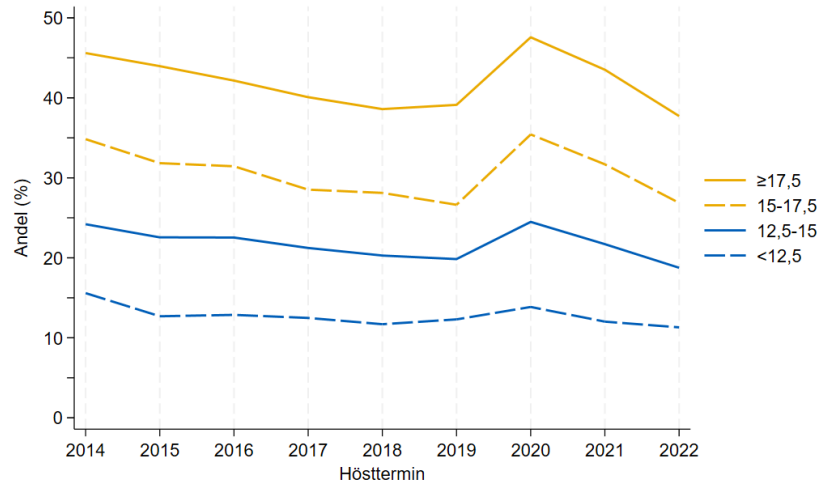

För elever från samhällsvetenskapsprogrammet (SA) respektive ekonomiprogrammet (EK) ligger direktövergången stabil på mellan 20 och 25 procent, med en viss ökning under pandemin. Eleverna från estetiska programmet (ES) är de som i lägst grad går direkt till högskolan efter gymnasieskolan jämfört med elever från de övriga högskoleförberedande programmen.

I figuren ingår inte elever som har gått det humanistiska programmet. Det är det minsta programmet och även om det är en hög andel av elever från programmet som läser vidare på högskola är det ett litet antal. Speciellt liten är gruppen som gör en direktövergång från gymnasieskolan. Att gruppen är liten medför en stor variation mellan åren, varför vi valt att inte inkludera dessa elever i figuren.

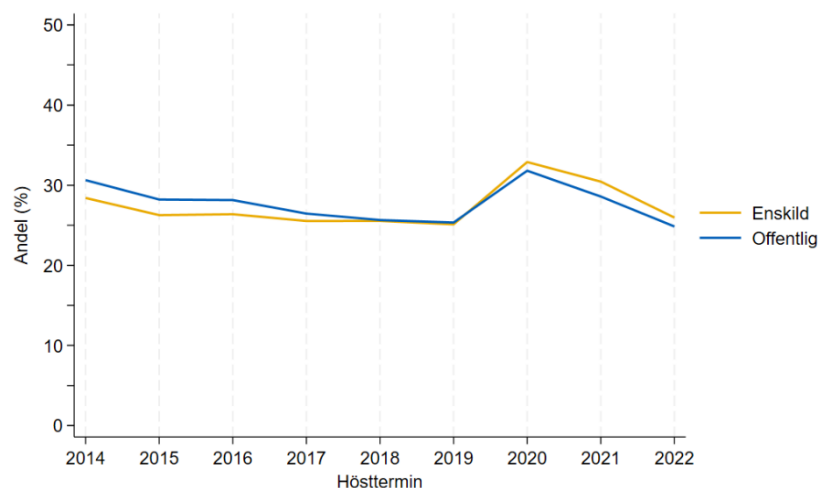
En gruppering av högskolestudenterna efter betygspoängen i avgångsbetygen från gymnasieskolan (figur 5) visar att ju högre betyg desto vanligare är det med direktövergång till högskolan. Skillnaderna mellan de olika betygsgrupperna är stora, och ökningen under pandemin var störst för dem med högre betyg.

Figur 5. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program, uppdelat efter betygspoäng från gymnasieskolan (gruppindelad).

I figur 6 jämför vi direktövergången för studenter som avslutat sin gymnasieutbildning på skola med enskild respektive med offentlig huvudman. Som framgår av figuren är det inga större skillnader i direktövergången till högskolan mellan elever från offentliga respektive från fristående skolor.

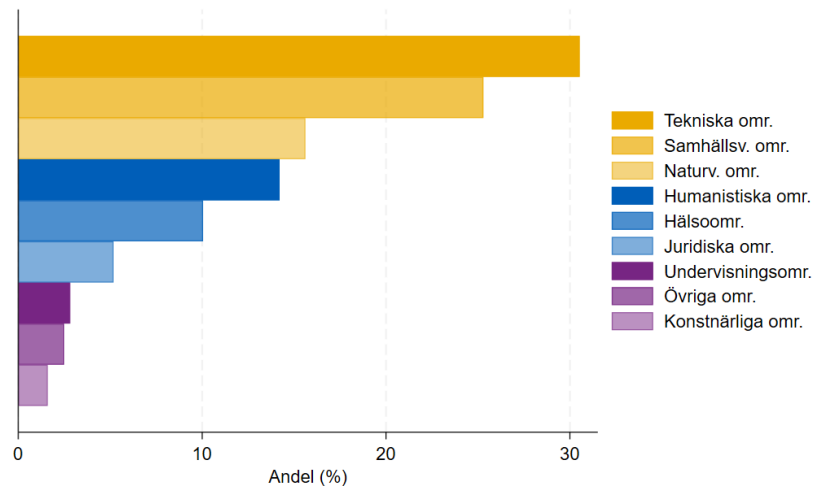
Figur 6. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program, uppdelat på elever som examinerats på gymnasieskola med offentlig respektive enskild huvudman.

Den sista figuren i det här avsnittet visar vilka högskoleutbildningar som är vanligast för direktövergångna studenter. Figuren visar andelen av de

övergångna som har gått till respektive utbildningsområde (hela perioden höstterminerna 2014–2022).²⁷

Figur 7. Andel (procent) som gjort direktövergång till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program, uppdelat efter utbildningsområde på högskolan. Perioden 2014–2022.

Det är i störst utsträckning före detta elever på naturvetenskapsprogrammet respektive teknikprogrammet som gör direktövergång till högskolan. De vanligaste utbildningsområdena i högskolan för de direktövergångna studenterna är tekniska respektive samhällsvetenskapliga utbildningar, följt av naturvetenskapliga och humanistiska utbildningar.

Sammanfattningsvis visar genomgången i detta avsnitt att direktövergång från gymnasieskolans högskoleförberedande program till högskolan är vanligare för vissa grupper av ungdomar än andra. Direktövergång är vanligare för elever med höga betygsresultat från gymnasieskolan och elever som har högutbildade föräldrar. Det är också vanligare för ungdomar med utländsk bakgrund än för ungdomar med svensk bakgrund. Det har tidigare varit vanligare att män jämfört med kvinnor gör direktövergång till högskolestudier, men denna könsskillnad har försvunnit sedan några år tillbaka.

Att direktövergången ökade för elever med höga betygsresultat från gymnasieskolan och elever som har högutbildade föräldrar under pandemin kan ha påverkat den genomsnittliga prestationsgraden. Detta och andra frågor undersöker vi i nästa avsnitt.

²⁷ En student som studerar vid flera utbildningsområden blir tilldelad det utbildningsområde där hen har registrerat sig på flest poäng. En student som registrerat sig på lika många poäng på flera utbildningsområden tilldelas alla dessa utbildningsområden. Det är anledningen till att andelarna summerar till något mer än 100 procent.

Studenternas prestationer det första året i högskolan

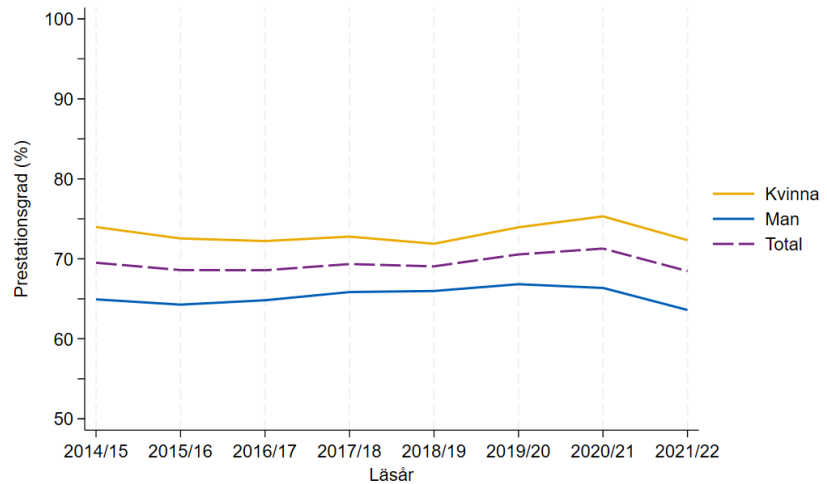
I den följande resultatredovisningen beskriver vi studenternas genomsnittliga prestationsgrad för olika grupper under det första läsåret på högskolan för de ungdomar som gjort en direktövergång från gymnasieskolans högskoleförberedande program. För varje individ beräknas prestationsgraden som andelen tagna högskolepoäng av antalet poäng som studenten registrerat sig på. Vi redovisar utvecklingen över tid från och med läsåret 2014/15 till och med läsåret 2021/22 utifrån samma indelningar av populationen som i föregående avsnitt.

Vad gäller påverkan av pandemin är studenterna som påbörjade högskolan hösten 2021 av särskilt intresse. Denna årskull, födda 2002, var halvvägs in i sin gymnasieutbildning när pandemin inleddes våren 2020, och de gick hela sitt sista studieår i gymnasieskolan under pandemin. Årskullen tidigare, födda 2001, påverkades i lägre grad eftersom pandemin endast berörde den sista terminen av deras gymnasieutbildning.

I redovisningen beskriver vi inledningsvis skillnader i prestationsgrad mellan olika studentgrupper. Utifrån dessa beskrivningar går det inte att fastställa om de observerade skillnaderna i prestationsgrad mellan olika studentgrupper avspeglar ett orsakssamband eller om skillnaden beror på något annat. Resultaten i början av avsnittet bör därför tolkas i ljuset av den fördjupade analys som görs i slutet av avsnittet. Där presenterar vi resultatet från en multipel regressionsanalys där vi undersöker hur prestationsgraden påverkas av respektive bakgrundsfaktor medan vi kontrollerar för andra bakgrundsfaktorer. Regressionsanalysen gör vi för studenter läsåret 2017/18 respektive 2021/22, för att kunna beskriva förändringar som kan ha uppstått på grund av pandemin.

På totalnivå är det ingen större förändring över tid i förstaårsstudenternas prestationsgrader på högskolan. I figur 8 framgår skillnaden mellan kvinnor och män i prestationsgrad. Denna könsskillnad har varierat över åren, och för båda könen sjönk prestationsgraden något läsåret 2021/22, det vill säga för den årskull som gick nära sista hälften av sin gymnasieutbildning under pandemin.

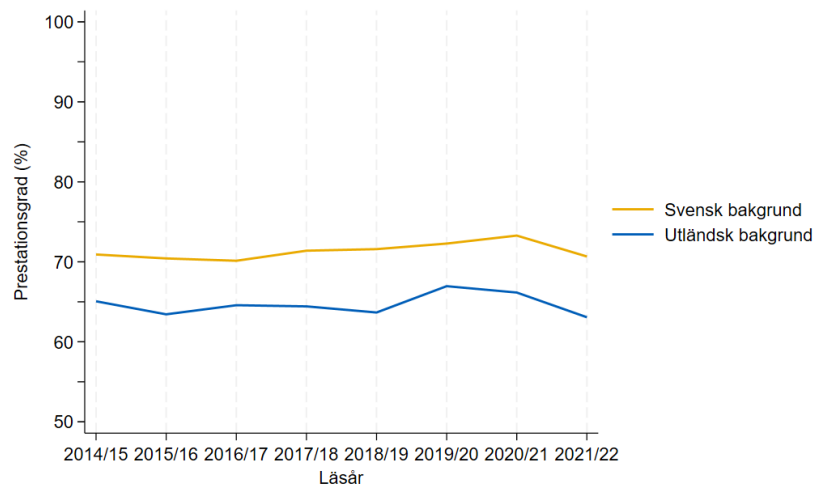
Figur 8. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, totalt samt uppdelat på män och kvinnor. (Notera bruten y-axel.)

Det döljs stora skillnader mellan olika grupper av studenter i dessa totalsiffror. Nedan redogör vi för dessa skillnader mellan olika grupper, och i slutet av avsnittet fördjupar vi analysen med kontroll för övriga skillnader mellan grupperna.

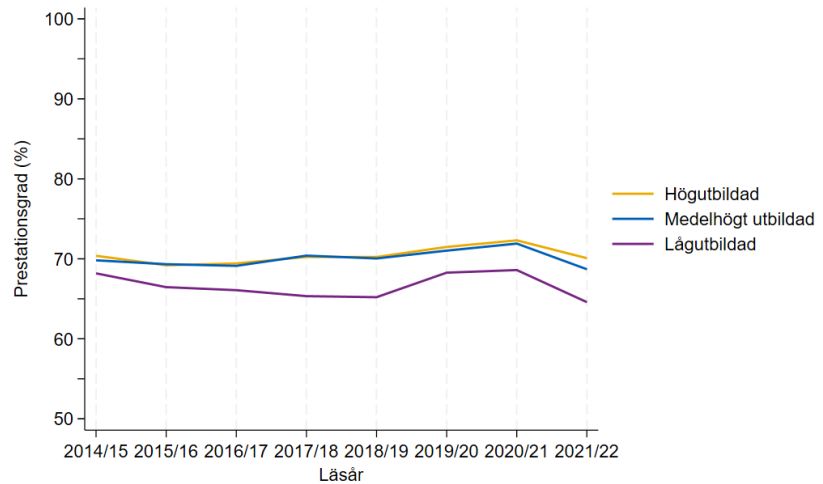
Som vi tidigare redovisat är det vanligare att elever med utländsk bakgrund direkt går över till högskolan efter examen från gymnasieskolan. Prestationsgraden under högskolans första år är dock lägre för studenter med utländsk bakgrund (figur 9). För dessa studenter ökade prestationsgraden under åren före pandemin, men gick sedan tillbaka under pandemin.

Figur 9. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat på studenter med svensk respektive utländsk bakgrund. (Notera bruten y-axel.)

Det är studenter med lägst utbildade föräldrar som urskiljer sig med en lägre prestationsgrad under hela perioden. I figur 10 visas prestationsgraden i högskolan uppdelat efter föräldrars utbildningsnivå.

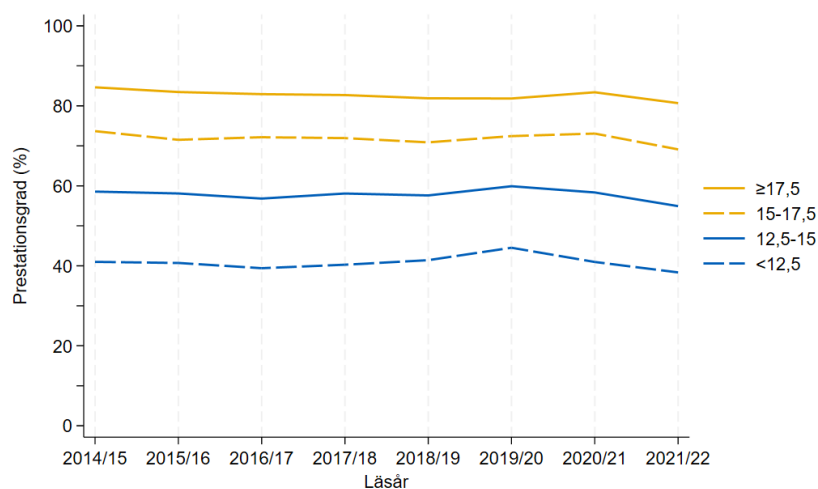
Figur 10. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat efter föräldrars utbildningsnivå. (Notera bruten y-axel.)

Skillnaden i prestationsgrad mellan studenter med lågutbildade och högre utbildade föräldrar har ökat sett över hela perioden, även om skillnaden minskade något läsåret 2019/20. Nedgången läsåret 2021/22 är minst för studenter med högutbildade föräldrar, men gäller för samtliga elevgrupper sett till föräldrarnas utbildningsnivå.

Det är ett mycket starkt samband mellan betygsnivå och prestationsgrad i högskolan, där ungdomar med höga betyg från gymnasieskolan också har hög genomsnittlig prestationsgrad i högskolan, och vice versa. Detta visas i figur 11.

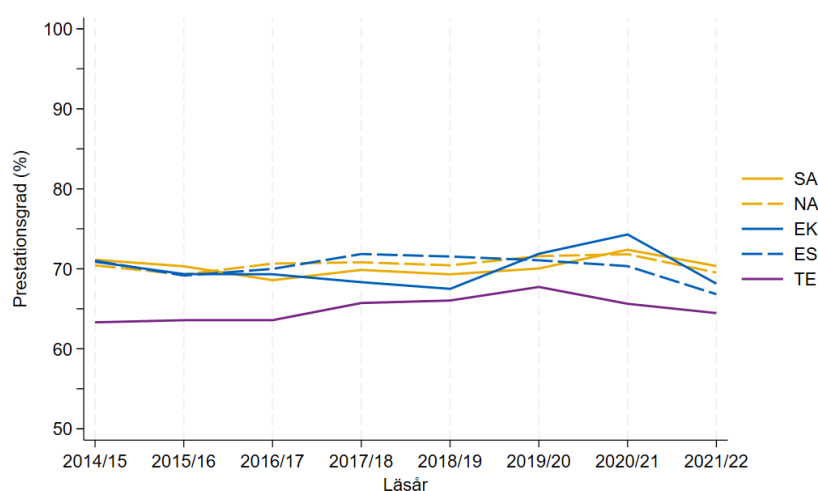
Figur 11. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat på studenter med olika avgångsbetyg från gymnasieskolan (gruppindelad).

För studenter i den lägsta betygsgruppen var det en svagt ökande trend i prestationsgrad fram till och med läsåret 2019/20 då trenden bröts. För samtliga betygsgrupper har det varit en viss minskning läsåret 2021/22, om än mycket marginell för gruppen med högst betyg.

Studenter som examinerats från teknikprogrammet har lägst prestationsgrad under högskolans första år, även om skillnaden minskat något generellt sett under perioden. I övrigt är skillnaderna små när det gäller vilka högskoleförberedande program som studenterna kommer från. Figur 12 visar prestationsgraden för förstaårsstudenter i högskolan uppdelat efter vilket högskoleförberedande program som studenterna examinerats från.

Figur 12. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat på studenter examinerade från olika högskoleförberedande program. (Notera bruten y-axel.)

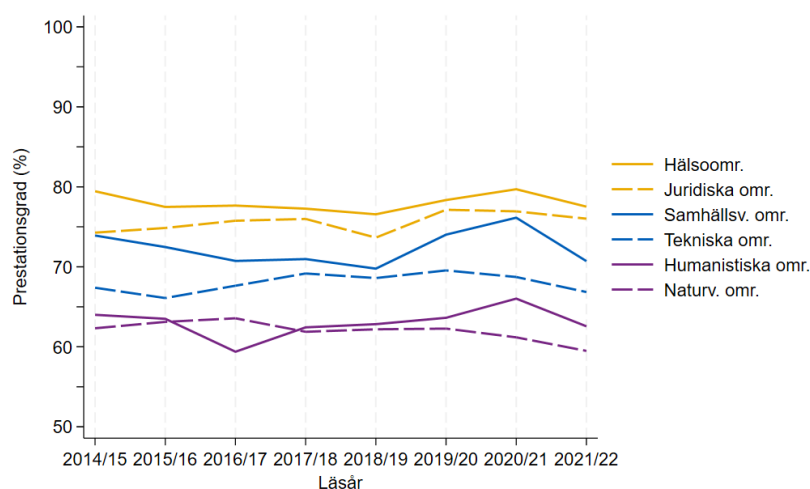

Studenter från ekonomiprogrammet uppvisar tydligast variation över tid

i prestationsgrad. Det är också dessa studenter som sjunkit mest i prestationsgrad läsåret 2021/22, även om studenter från de övriga programmen också uppvisar en viss nedgång detta läsår. I figuren ingår inte elever som har gått humanistiska programmet, eftersom de som tidigare nämnts utgör en så liten grupp i vår population.

Figur 13 visar prestationsgraden för direktövergångna studenter inom olika utbildningsområden i högskolan. Det är studenter inom det naturvetenskapliga utbildningsområdet som har lägst genomsnittlig prestationsgrad under det första året på högskolan, följt av studenter inom det humanistiska respektive det tekniska området.

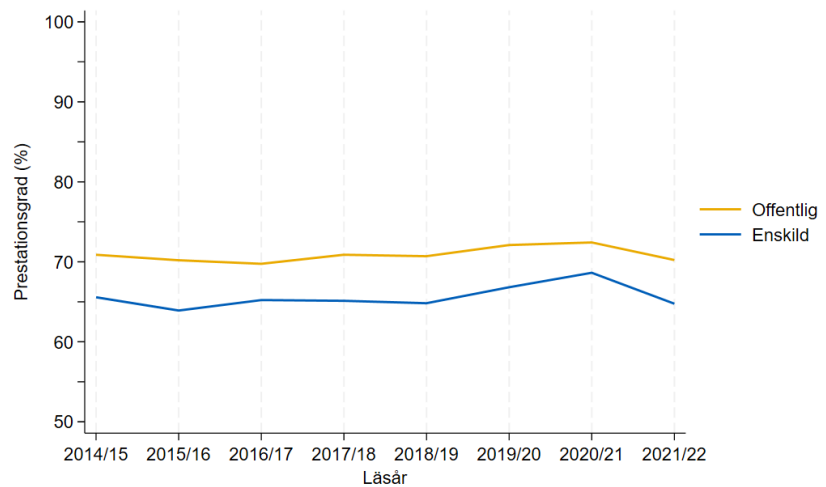
Figur 13. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat per utbildningsområde. (Notera bruten y-axel.)

Det är en viss variation över tid i prestationsgraden för studenter i de olika utbildningsområdena. Läsåret 2021/22 var det en nedgång i synnerhet för studenter inom det samhällsvetenskapliga respektive det humanistiska utbildningsområdet, som kan beskrivas som en tillbakagång efter en tidigare uppgång. De utbildningsområden som har minst antal studenter i vår population av direktövergångna ingår inte i figuren. Detta eftersom det begränsade antalet studenter medför en stor variation mellan åren.

Nedan jämför vi prestationsgraden för studenter som examinerats från gymnasieskolor med enskild respektive med offentlig huvudman.

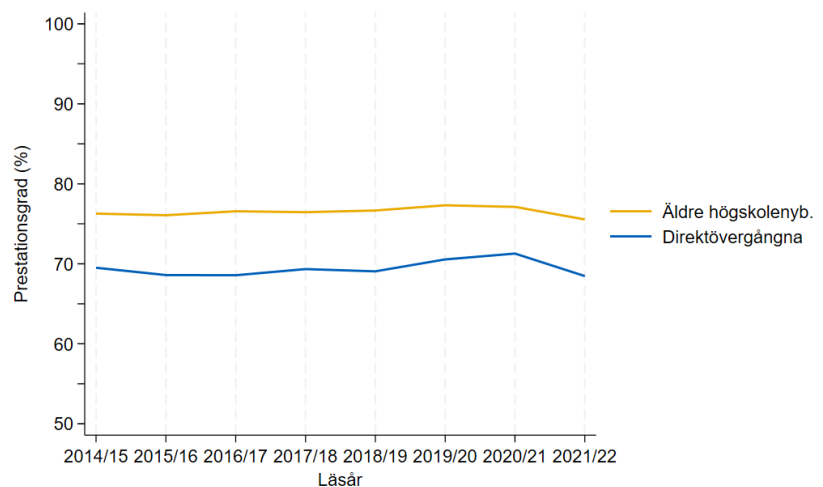
Figur 14. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat på studenter som examinerats från gymnasieskola med offentlig respektive enskild huvudman. (Notera bruten y-axel.)

Studenter med examen från gymnasieskolor med enskild huvudman har en lägre prestationsgrad det första året i högskolan jämfört med studenter med examen från gymnasieskolor med offentlig huvudman. Denna skillnad är stabil över tid, men minskade något läsåret 2020/21. Det är därefter en något tydligare minskning av prestationsgraden läsåret 2021/22 för studenter från skolor med enskild huvudman.

I figuren nedan redovisas hur pandemin påverkat prestationsgraden även för de som inte gjorde en direktövergång under pandemin. Vi redovisar prestationsgraden för direktövergångna studenter samt högskolenybörjare i åldern 22–30 som avslutat sin gymnasieutbildning innan pandemin bröt ut.

Figur 15. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan, uppdelat mellan direktövergångna och äldre högskolenybörjare. (Notera bruten y-axel.)

Vi kan se att prestationsgraden minskade något för de äldre högskolenybörjarna – de som inte gjort en direktövergång – under

pandemin, men att den minskade mer för de direktövergångna. Detta indikerar att det inte främst varit undervisningsformerna i högskolan under pandemin som inneburit en viss minskad prestationsnivå, eftersom minskningen nästan helt ligger på de direktövergångna studenterna.

Fördjupad analys

I det här avsnittet undersöker vi sambandet mellan prestationsgrad och de olika variabler som vi undersökt genom en multipel regression. Regressionsanalysen möjliggör för oss att undersöka sambandet mellan prestationsgrad och respektive variabel medan vi kontrollerar för övriga variabler. Exempelvis kan vi alltså studera skillnader i prestationsgrad mellan studenter från offentliga och fristående skolor medan vi kontrollerar för studenternas bakgrund och kön.²⁸

De variabler som vi kontrollerar för i regressionsmodellen är kön, svensk eller utländsk bakgrund, föräldrars utbildningsnivå, gymnasiebetyg, gymnasieprogram, det län gymnasieskolan är belägen i, huvudmännens juridiska form i gymnasieskolan och utbildningsområde på högskolan.²⁹ Tabellen sist i avsnittet visar resultatet från regressionsanalysen för två årskullar: direktövergångna studenter läsåret 2017/18 (före pandemin) och direktövergångna studenter läsåret 2021/22 (i slutet av pandemin).

Resultat från analysen

Skillnaden i prestationsgrad mellan kvinnor och män har som vi redovisat i tidigare avsnitt (figur 8) legat kring 10 procentenheter under den studerade perioden. Med kontroll för bakgrundsvariabler, bland annat gymnasiebetyg och utbildningsområde i högskolan, kvarstår en skillnad mellan könen i prestationsgrad även om den minskar. Kvinnors prestationsgrad är då cirka 4 procentenheter högre jämfört med mäns prestationsgrad (3,9 procentenheter för direktövergångna studenter läsåret 2017/18 och 4,6 procentenheter för direktövergångna studenter läsåret 2021/22). För båda årskullarna är skillnaderna statistiskt signifikanta.

Med kontroll för bakgrundsvariabler minskar skillnaden i prestationsgrad mellan studenter med svensk respektive utländsk bakgrund till cirka 2 procentenheter (från ca 10 procentenheter utan kontroll för bakgrundsvariabler). Det är alltså i högre grad betygsskillnader och valen av utbildningsområde som förklarar skillnaden mellan elever med olika bakgrund, än bakgrunden i sig. En student med utländsk bakgrund presterar med andra ord endast något lägre än en student med svensk bakgrund om de har samma kön, samma gymnasiebetyg, samma utbildningsnivå hos föräldrarna, etcetera.

Som vi konstaterade i det tidigare avsnittet finns det en mycket stark samvariation mellan gymnasiebetyg och prestationsgrad. Detta gäller även med kontroll för bakgrundsvariabler. Det som bäst förutser

²⁸ Det ska dock understrykas att även om vi med vår regressionsmetod kontrollerar för en mängd olika variabler vet vi inte om vi fångar upp alla relevanta aspekter för en individs prestationsgrad.

²⁹ Det är sannolikt en stor variation mellan studenter från specifika gymnasieskolor. På grund av det stora antalet skolor har vi inte inkluderat variabeln gymnasieskola i analysen.

prestationsgraden på högskolan för direktövergångna studenter är betygen från gymnasieskolan. Ett högre betygspoäng (på en skala mellan 0–20) är associerat med en ökning av prestationsgraden motsvarande 5,6 procentenheter. Detta innebär exempelvis att skillnaden i prestation är 5,6 procentenheter mellan studenter med en genomsnittlig gymnasiebetygspoäng på 15 respektive 16, om de är lika avseende de övriga variabler som vi undersöker.³⁰

Däremot försvinner betydelsen av föräldrars utbildningsnivå med kontroll för gymnasiebetygen (ingen av de uppmätta skillnaderna är statistiskt signifikant). Skillnaden i studenternas prestationsgrad som är kopplad till föräldrarnas utbildningsnivå, enligt redovisningen i föregående avsnitt, beror alltså huvudsakligen på betygsskillnader mellan studenter som har högutbildade respektive lågutbildade föräldrar. Eller, annorlunda uttryckt, en student med högutbildade föräldrar presterar på samma nivå som en student med lågutbildade föräldrar om de har samma gymnasiebetyg (och om de är lika också vad gäller de övriga variabler som vi kontrollerar för).

Även med kontroll för bakgrundsvariabler visar sig prestationsgraden variera stort mellan olika utbildningsområden i högskolan. Inom hälsoområdet respektive det juridiska området är den genomsnittliga prestationsgraden som högst och inom det naturvetenskapliga respektive det humanistiska området är den som lägst. Vissa av utbildningsområdena har ett begränsat antal studenter i vår population av direktövergångna från gymnasieskolan. Analyser av skillnader i prestationsgrad mellan studenter inom olika utbildningsområden bör därför göras med försiktighet. Den primära anledningen att inkludera utbildningsområde i regressionsmodellen är för att kontrollera för att det kan ställas högre krav inom vissa utbildningar i högskolans första år.

Studenter som examinerats från gymnasieutbildningar på skolor med offentliga huvudmän har högre prestationsgrader än studenter som examinerats från gymnasieutbildningar på skolor med enskilda huvudmän. Detta även med kontroll för bakgrundsvariabler, bland annat gymnasiebetyg och utbildningsområde på högskolan. Resultatet från vår regressionsanalys visar att den genomsnittliga prestationsgraden bland studenter från aktiebolagsskolor är 8 procentenheter (läsåret 2017/18) respektive 6,4 procentenheter (läsåret 2021/22) lägre jämfört med studenter som examinerats från offentliga gymnasieskolor. Prestationsgraden bland studenter från idéburna friskolor, d.v.s. övriga enskilda huvudmän, är 6 respektive 4,2 procentenheter lägre jämfört med studenter från offentliga gymnasieskolor.³¹ Betydelsen av

³⁰ Vi har utgått från att sambandet är linjärt för att inte komplicera tolkningen.

³¹ En möjlig förklaring till den lägre prestationsgraden bland studenter från fristående gymnasieskolor skulle kunna vara att dessa studenter klarar av lika många poäng som studenter från offentliga skolor men av någon anledning registrerar sig på fler högskolepoäng. Detta är dock inte fallet. Studenter från aktiebolagsskolor registrerar sig på lika många poäng som studenter från offentliga skolor och studenter från idéburna friskolor registrerar sig på något färre poäng. För såväl studenter från idéburna friskolor som aktiebolagsskolor är antalet avklarade poäng lägre jämfört med elever från

huvudmannatyp tycks alltså vara lägre 2021/22 än 2017/18, men sett över hela perioden ser vi inte någon minskande trend i skillnaderna.³²

I regressionen ingår de som tog studenten vårterminen 2017 och 2021. I regressionen har vi även kontrollerat för vilket län gymnasieskolan ligger i samt vilket program på gymnasieskolan eleven studerade (dessa redovisas ej i tabellen nedan). För varje variabel redovisas den skattade regressionskoefficienten, robusta standardfelet (inom parentes) samt p-värde (* p <= 10 %, ** p <= 5 %, *** p <= 1 %).

Tabell 1. Regressionsanalys

Variabel	Kategori	2017/18 n = 11 580 Regressionskoefficient	2021/22 n = 15 218 Regressionskoefficient
Kön	Man (ref.)	-	-
	Kvinna	0,039*** (0,006)	0,046*** (0,006)
Svensk eller utländsk bakgrund	Utländsk bakgrund (ref.)	-	-
	Svensk bakgrund	0,021*** (0,007)	0,026*** (0,006)
Föräldrars utbildningsnivå	Lågutbildad (ref.)	-	-
	Medelhögt utbildad	0,004 (0,008)	-0,004 (0,008)
	Högutbildad	-0,004 (0,009)	-0,003 (0,008)
Gymnasiebetyg	Betyg	0,056*** (0,001)	0,056*** (0,001)
Utbildningsområde	Naturv. omr. (ref.)	-	-
	Humanistiska omr.	-0,042*** (0,012)	-0,030*** (0,010)
	Undervisningsomr.	0,048** (0,022)	0,090*** (0,016)
	Tekniska omr.	0,035*** (0,009)	0,027*** (0,008)
	Övriga omr.	0,046** (0,023)	0,038** (0,018)
	Samhällsv. omr.	0,051*** (0,011)	0,053*** (0,009)
	Juridiska omr.	0,0157 (0,016)	0,039*** (0,013)
	Hälsoomr.	0,084*** (0,011)	0,086*** (0,010)
	Konstnärliga omr.	0,040 (0,025)	0,080*** (0,022)
Juridisk form	Offentlig (ref.)	-	-
	Fristående (idéburen)	-0,060*** (0,015)	-0,042*** (0,012)
	Fristående (aktiebolag)	-0,080*** (0,007)	-0,064*** (0,006)

För gruppindelade variabler beskriver den skattade regressionskoefficienten skillnaden i prestationsgraden mellan kategorivärdet och den angivna referenskategori. För den kontinuerliga variabeln, gymnasiebetyg, beskriver den skattade regressionskoefficienten hur stor ökning i prestationsgraden som är associerad med en (1) poängs högre betygs-poäng.

offentliga skolor. Dessa resultat baseras på identiska regressioner som den som beskrivits ovan, men där den beroende variabeln har bytts ut till antal registrerade poäng respektive antal avklarade poäng.

³² I resultat som ej redovisas i den här rapporten har vi undersökt alla årskullar 2016/17-2021/22. För studenter både från idéburna skolor och aktiebolagsskolor är det viss variation från år till år, vi kan dock inte se något mönster som tyder på att skillnaden i prestationsgrad gentemot studenter från offentliga skolor minskar eller ökar över tid.

Hur påverkade distansundervisning direktövergång och prestationsgrad?

I det här avsnittet undersöker vi om det finns ett samband mellan antal veckor distansundervisning i gymnasieskolan och direktövergång och prestationsgrad på högskolan.

Under hösten 2021 genomförde SCB en enkätundersökning för att mäta mängden distansundervisning i gymnasieskolorna.³³ Enkäten skickades till samtliga gymnasieskolor och rektorerna fick svara på frågor om olika elevgrupper på sin skola. Varje elev blev därefter tilldelad det svar som rektorn lämnat för den grupp eleven ingick i.

SCB:s undersökning visade att de flesta elever på gymnasieskolans högskoleförberedande program, oavsett studieår, hade undervisning på distans i någon omfattning under vårterminen 2020 till vårterminen 2021. Mest undervisning på distans skedde under vårterminen 2020 då den stora majoriteten hade 15 veckor eller mer distansundervisning.

SCB anger att undersökningen har vissa begränsningar. En är att rektorerna inte svarat på hur många veckor distansundervisning varje enskild elev fick utan för olika årskursgrupper. De kan alltså finnas en viss skillnad inom grupperna som inte enkäten fångar. Det innebär sannolikt en viss överskattning av antalet elever som fick undervisning på distans och hur många veckor de fick undervisning på distans, eftersom många rektorer anger att de gjort undantag från undervisning på distans av olika anledningar, till exempel för elever i behov av extra stöd.

Utifrån SCB:s material har vi valt ut de elever som gick år 2 under vårterminen 2020 och där det finns uppgifter om antal veckor distans för tre terminer: vårterminen 2020, höstterminen 2020 och vårterminen 2021. Endast elever på högskoleförberedande program ingår. Gruppen består av cirka 20 000 elever.

Vi har undersökt om antalet veckor distansundervisning påverkat om eleven gjort en direktövergång till högskolan eller inte, samt om prestationsgraden påverkats för de som gjort direktövergång. Vi har tagit

³³ SCB 2022, *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under pandemin (VT20-VT21)*. Temarapport 2022:4.

inspiration från en tidigare studie från Finland som inte visade på något samband mellan antal veckor distansundervisning på gymnasiet och provresultaten för studentexamen.³⁴ Här presenterar vi figurer med två eller tre variabler och där vi har delat upp antal veckor distansundervisning i två grupper.³⁵

Inget samband mellan antal veckor distans och direktövergång eller prestationsgrad

Mängden distansundervisning verkar inte ha påverkat om eleven gjort en direktövergång till högskolan. Av de som hade mindre än 25 veckor distansundervisning under sina tre sista terminer på gymnasiet så var det 26 procent som därefter gick direkt till högskolan. För de som hade 25 veckor eller mer distansundervisning så är andelen 24 procent.³⁶

Inte heller prestationsgraden för de som gjort direktövergång har påverkats av antalet veckor av utbildning på distans. De som hade mindre än 25 veckor distansundervisning i gymnasieskolan hade en genomsnittlig prestationsgrad på 74 procent medan de som hade fler veckor distans hade en marginellt högre genomsnittlig prestationsgrad på 75 procent. Antalet av de som gjort direktövergång där vi också har uppgifter om distansundervisning för deras tre sista terminer är 5 200.

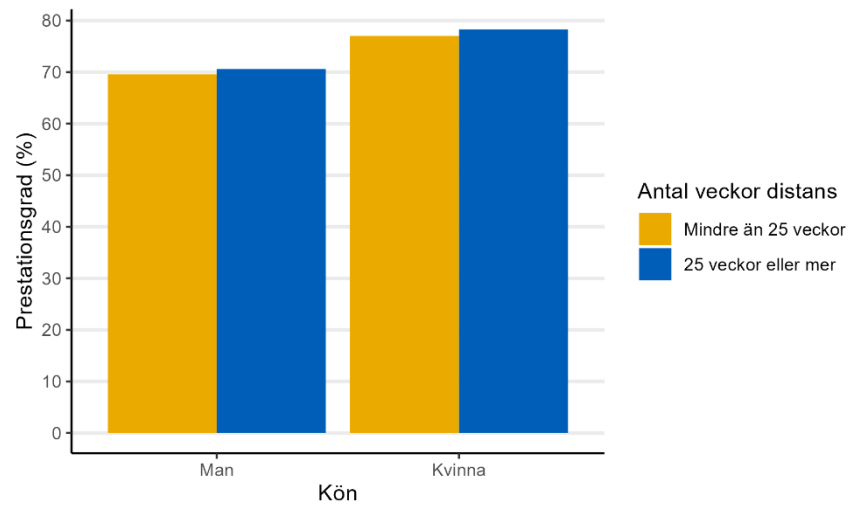
Antal veckor distansundervisning har inte heller påverkat skillnaden i prestationsgrad mellan kvinnor och män. Som vi sett tidigare har kvinnor högre genomsnittlig prestationsgrad än män, men för såväl kvinnor som män är prestationsgraden nästan densamma oavsett mängden distansundervisning (figur 16).

³⁴ Riudavets-Barcins & Uusitalo 2023, *School Closures and Student Achievement: Evidence from a High Stakes Exam*, IZA DP No. 16074. I Sverige finns inget prov för studentexamen. Högskoleprovet kan vara ett alternativ men det tas inte av lika många och begränsades under pandemin. Vi har därför valt att använda direktövergång och prestationsgrad som våra utfallvariabler.

³⁵ Vi har även gjort multipla regressionsanalyser där antal veckor distans är en kontinuerlig variabel. Resultaten från dem skiljer sig inte från vad vi presenterar här.

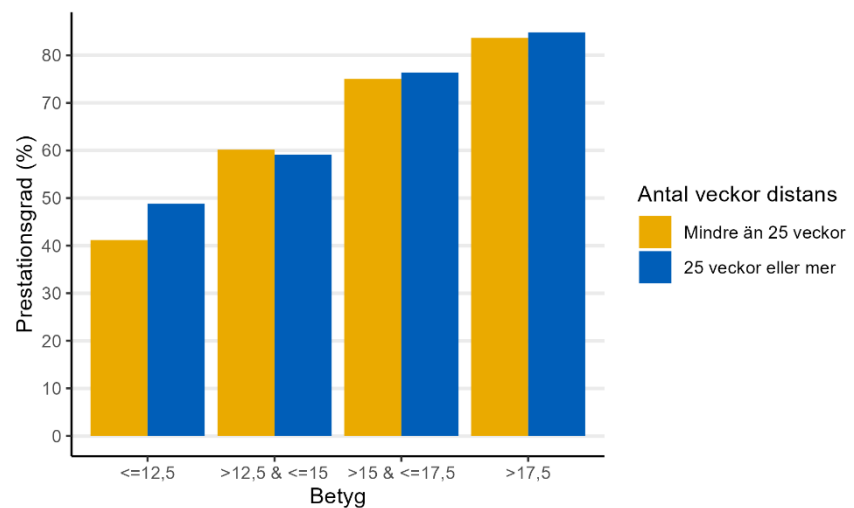
³⁶ Resultaten i kapitlet skiljer sig inte nämnvärt om man ändrar gränsen till något annat än 25 veckor, använder viktade uppgifter eller undersöker enskilda terminer.

Figur 16. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat på antal veckor distans och kön.

Delar vi upp prestationsgraden utifrån betygspoängen från gymnasieskolan så är det främst de med 12,5 poäng eller lägre som sticker ut. För dessa är prestationsgraden 8 procentenheter högre för de som hade mer distans (figur 17).

Figur 17. Genomsnittlig prestationsgrad (procent) i högskolan för direktövergångna studenter, uppdelat på antal veckor distans och betygsgrupp.

De med lägst gymnasiebetyg är också de som i lägst grad gör direktövergång till högskolan, vilket innebär att gruppen är relativt liten till antalet. Endast 240 studenter med 12,5 eller lägre betygspoäng gjorde en direktövergång. Denna grupp kan också fått sin mängd distansundervisning överskattad eftersom vissa av dem kan ha undantagits från distansundervisning för att få extra hjälp.

Summering och diskussion

Många av resultaten i den här studien bekräftar resultat från Skolverkets liknande studie från 2018.³⁷ Prestationsgraden varierar i en jämförelse mellan olika grupper av förstaårsstudenter som gått direkt till högskolan från gymnasieskolans högskoleförberedande program. Skillnaderna i prestationsgrad indikerar att förkunskaperna kan skilja sig åt mellan olika grupper bland dem som uppnått behörighet och antagits till högskolan.

Det är i högst grad gymnasiebetygen som har ett positivt samband med prestationsnivån i högskolan. Med kontroll för bland annat gymnasiebetygen är det ytterligare några faktorer som samvarierar med högre prestationsnivå. Det gäller examen från gymnasieskola med kommunal huvudman, kvinnligt kön, samt inhemsk bakgrund – där dock skillnaden är liten gentemot studenter med utländsk bakgrund när andra faktorer kontrollerats för.

Den statistik som vi använt i studien visar vilka skillnader som finns, men kan i sig inte förklara vad skillnaderna beror på. Det kan finnas ett flertal förklaringar som kan vara av olika vikt. Exempelvis har Skolverket i andra sammanhang framfört att det finns en bristande likvärdighet mellan olika gymnasieskolor i undervisning och betygsättning. Även om gymnasiebetygen är den faktor som bäst predicerar resultat i högskolan så kan det alltså finnas variationer i betygsättningens träffsäkerhet, vilket innebär att betygen inte nödvändigtvis återspeglar elevernas kunskapsnivåer.

Variationen i prestationsgrad mellan olika grupper som examinerats från gymnasieskolans högskoleförberedande program föranleder huvudmän att se över hur kunskapsmålen bemöts och uppfylls. Detta för att säkerställa högskoleförberedelsen för eleverna. Den varierande prestationsgraden belyser också den utmaning som högskolor och universitet har i att hantera att studenter har olika förutsättningar att klara av högre studier trots att de kan ha liknande betyg från gymnasieskolan.

Konsekvenser av covid-19-pandemin

För studenter som direkt efter avslutat högskoleförberedande program började på högskolan hösten 2021 var det en något lägre genomsnittlig prestationsgrad jämfört med motsvarande studenter tidigare år. Det är studenterna med låga betyg från gymnasieskolan som har påverkats mest av pandemin i termer av försämrad prestationsgrad på högskolan. Men

³⁷ Från gymnasieskola till högskola (2018). Den studien undersökte dock enbart en årskull av studenter.

det kan inte förklara den generella nedgången eftersom direktövergången främst ökade för elever med högre gymnasiebetyg. Däremot kan en del av förklaringen ligga i att många behövt tidigarelägga sina högskolestudier under pandemin, varför den senaste årskullen kan bestå av studenter som varit mindre förberedda eller motiverade än tidigare årskullar. Ett resultat som stödjer denna tolkning är att för äldre högskolenybörjare det året var nedgången i prestationsgrad tydligt mindre.

Tidigare rapporter från Skolverket har uppmärksammat ett sannolikt kunskapsstapp i gymnasieskolan på grund av begränsningar i undervisningsformerna under pandemin, som i någon mån drabbade samtliga elever men vissa i högre grad. Av Skolverkets undersökningar framgår också att bedömning och betygssättning varit svårare under pandemin och att betygen därför kan ha blivit något högre än eleverna annars skulle ha haft. Lägre kunskaper i kombination med högre betyg skulle kunna innebära att fler har kunnat antas till högskolans utbildningar, men att många av de antagna kanske inte har en kunskapsnivå som motsvarar deras betygsnivå. Ytterligare en aspekt är försämringen av ungdomars mående, motivation och disciplin, som bland annat beskrivits i Skolverkets undersökningar.

Förklaringen till nedgången i prestationsgrad på högskolan under pandemin behöver inte enbart bero på förhållanden i gymnasieskolan. Även i högskolan kan försämrade förhållanden för studenterna ha påverkat deras prestationer negativt, genom att undervisningen så gott som uteslutande bedrevs på distans och att det var mindre möjligheter för exempelvis interaktion och samarbete mellan studenterna. Detta kan ha påverkat prestationsgraden negativt på totalnivå. Men det förklarar inte skillnaden mellan olika grupper av studenter.

Skillnaden i prestationsgrad mellan studenter som gått direkt från gymnasieskolan till högskolan och äldre högskolenybörjare, indikerar att det kanske inte i första hand var undervisningsformerna och övergången till distansundervisning i högskolan under pandemin som är förklaringen. Det kan dock även vara så att övergången till distansundervisning påverkade studenterna olika, sett till deras ålder kopplat till livssituation, men också utifrån andra faktorer.

Ytterligare ämnen för diskussion är vilken påverkan som pandemin har haft på prestationerna och vad som kan bero på annat. Det är svårt att lyfta fram enskilda förklaringar till förändringar vid tiden för pandemin, eftersom denna innebar så omvälvande förändringar på många sätt också utanför själva utbildningssystemet.

Även om covid-19-pandemin påverkade andelen som gjorde en direktövergång och deras prestationsgrad så är det enligt vår analys inte antalet veckor distansundervisning i gymnasieskolan som förklarar denna påverkan. Det är inte något samband mellan antal veckor

distansundervisning och direktövergång eller prestationsgrad. Att vi inte ser något samband behöver dock inte betyda att det inte finns något. På de skolor som hade mindre distansundervisning kan i stället frånvaron ha varit högre, vilket kan innebära att skillnaderna balanseras. Det är alltså inte skolor i ett normalläge som vi jämför mot skolor som haft mycket distansutbildning. Dessutom har vi i denna studie bara tittat på direktövergångna, en grupp relativt högpresterande ungdomar som generellt sett kan ha påverkats i mindre utsträckning av distansstudier. Antalet högskolestudenter för vilka vi har fullständiga uppgifter om antal veckor distansundervisning är fortfarande lågt. Med tid kommer fler som gick i gymnasieskolan under pandemin börja på högskolan och då utökas populationen som kan undersökas.

Att skillnaden i prestationsgrad mellan grupper i flera fall tycks ha förstärkts under covid-19-pandemin tyder på att utmaningen för högskolan i att hantera de nya studenternas olika förutsättningar kan vara extra stor i tider av kris när inflödet av studenter ökar.

Skolverket är en förvaltningsmyndighet med ansvar att styra och stödja den svenska förskolan, skolan och vuxenutbildningen. Vi arbetar för att alla barn och elever ska få en utbildning som är likvärdig och av god kvalitet i en trygg miljö.

skolverket.se

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se